

Sluttinnlegg til Norges Høyesterett

Oslo, 24. januar 2024

Saksnummer: HR-2023-1788-J (sak nr. 23-101553SIV-HRET og sak nr. 23-101689SIV-HRET)

Sak I.

Ankende part: Finnmarkseiendommen / Finnmarkkuopmodat (FeFo)

Prosessfullmektig: Advokat Frode A. Innjord
Advokatfirmaet Hjort
Postboks 471 Sentrum
0105 Oslo

Partshjelper: Máhkarávju siida

Prosessfullmektig: Advokat Brynjar Østgård
Advokatfirmaet Østgård DA
Postboks 1151
9261 Tromsø

Ankemotparter: Kárašjoga Sámiid Searvi / Karasjok Sameforening mfl.

Prosessfullmektig: Advokat Caroline Lund, advokat Lasse Gommerud Våg
Advokatfirmaet Lund & Co DA
Akersgaten 30
0158 Oslo

Sak II.

Ankende part 1: Partene under "Guttormgruppen"

Advokat Jan Fougner
Advokatfirmaet Wiersholm
Postboks 1400 Vika, 0115 Oslo
jf@wiersholm.no

Ankende part 2: Reinbeitedistrikt 13
Reinbeitedistrikt 16

Prosessfullmektig: Advokat Erlend Andreas Methi
Advokatfirmaet Wiersholm
Postboks 1400 Vika,
0115 Oslo
erme@wiersholm.no

Ankematpart: Finnmarkseiendommen / Finnmárkkuopmodat (FeFo)

Prosessfullmektig: Advokat Frode A. Innjord
Advokatfirma Hjord
Postboks 471 Sentrum,
0105 Oslo

Partshjelper: Máhkarávju siida

Prosessfullmektig: Advokat Brynjar Østgård
Advokatfirmaet Østgård DA
Postboks 1151
9261 Tromsø

1. PÅSTAND

På vegne av partene bak "Guttormgruppen", Reinbeitedistrikt 13 og Reinbeitedistrikt 16 (Guttormgruppen mfl.) nedlegges slik påstand:

1. Den samiske befolkningen i Karasjok har kollektiv eiendomsrett til den grunnen i Karasjok kommune som Finnmarkseiendommen overtok fra Statskog SF da finnmarksloven trådte i kraft.
2. Guttormgruppen mfl. tilkjennes sakskostnader.¹

2. PÅSTANDSGRUNNLAG OG RETTSREGLER

2.1 Hovedpunkter

Saken gjelder krav om kollektiv eiendomsrett til det såkalte restarealet i Karasjok kommune.²

Utmarksdomstolen har i likhet med Finnmarkskommisjonen gitt Guttormgruppen mfl. medhold i at det foreligger en kollektiv eiendomsrett til restarealet og at det ikke eies av Finnmarkseiendommen (FeFo). Guttormgruppen mfl. har imidlertid ikke fått medhold i at eiendomsretten kun ligger til den samiske befolkningen i Karasjok, og ikke til hele Karasjoks befolkning. Dette til tross for at både utmarksdomstolen og Finnmarkskommisjonen baserer sine vurderinger om kollektiv eiendomsrett på bruken foretatt av den samiske befolkningen. Synet på hvem som er rettighetssubjekt for den kollektive eiendomsretten skiller Guttormgruppen mfl. sitt syn fra Karasjok Sameforening mfl.

Guttormgruppen mfl. kan i store trekk slutte seg til utmarksdomstolens utlegning av faktum samt flertallets subsumsjon og samlede vurdering,³ med særlig unntak for vurderingen av rettighetssubjektet (se pkt. 2.8 under). Her kan det også nevnes at utmarksdomstolen vurderte at samenes bruk i 1751 "*synes å fylle vilkårene for originært erverv*".⁴

Etter Guttormgruppen mfl. sitt syn er det ikke tvilsomt at den samiske befolkningen i Karasjok har eiendomsrett til restarealet på grunnlag av originært erverv.⁵ Den samiske befolkningen kom til Karasjok først og har i fellesskap brukt og rådet over området som grunnlag for sitt livsopphold og som en felles eier i hundrevis, om ikke tusenvis, av år før noen andre kom til området. Bruken har omfattet hele tvisteområdet og alt naturressursene har å by på. Det lokale kollektive eierskapet har blitt respektert, opprettholdt og videreført fra en generasjon til den neste. Denne eiendomsretten var etablert da tvisteområdet, sammen med andre deler av indre Finnmark, gikk over fra svensk til norsk jurisdiksjon i 1751. Eiendomsretten har ikke senere blitt utslettet av verken den norske stat eller andre.

¹ Jf. at Guttormgruppen mfl. sin frie sakførsel er betinget av at en ikke tilkjennes sakskostnader.

² Se utmarksdomstolens dom s. 19 flg.

³ Ibid. hhv. s. 39–77 og s. 78–88.

⁴ Ibid. s. 50. Se i samme retning Finnmarkskommisjonens rapport, bind 1, s. 187 og 205, der retten betegnes som en kollektiv eiendomsrett med dagens terminologi.

⁵ Ev. det som i svensk rett har vært kjent som "urminnes hävd", se utmarksdomstolens dom s. 31–32 med videre henvisninger. Etter Guttormgruppen mfl. sitt syn er ikke rubriseringen av grunnlaget for det originære ervervet, f.eks. okkupasjon eller annet, avgjørende ettersom dette er ervervsformer med store likhetstrekk.

I alle tilfeller har den samiske befolkningen ervervet eiendomsrett på grunnlag av regler om alders tids bruk, som følge av sin langvarige, kontinuerlige, omfattende og dominerende bruk i området. Også i en slik eventuell vurdering er det viktig å ha med seg at samenes bruk er opprinnelig og først i tid, og at det *ikke* dreier seg om noen tradisjonell alders tids bruk-vurdering der spørsmålet er om befolkningen har utslettet noen andres opprinnelige rett.

2.2 Finnmarkslovens regulering og sakens bakgrunn i finnmarksloven

Saken er foranlediget av Finnmarkskommisjonens nesten ni år lange utredning av Karasjokfeltet i henhold til finnmarksloven § 5 og § 29 flg. Det er første gang Finnmarkskommisjonen har kommet til at det er grunnlag for kollektive eiendomsrettigheter i sin rettighetskartlegging. Finnmarksloven § 5 fastsetter at rettighetene som samene og andre har, kan følge av hevd, alders tids bruk eller annet grunnlag. Av § 29 følger det at kartleggingen skal foretas ut fra gjeldende nasjonal rett. Det vil si tingsrettslige prinsipper anvendt på samiske premisser og i tråd med folkeretten.⁶

Vår side vil anføre at forhistorien til finnmarksloven, herunder Stortingets ekstraordinære intervensjon i lovprosessen som følge av sakens sensitivitet og urfolks rettigheter, har stor betydning for sakens vurderinger. Finnmarksloven § 5 første ledd fastsetter at den samiske befolkning kan ha kollektive rettigheter til kartlagt grunn i Finnmark, og loven hviler på et premiss om at det finnes områder i Finnmark som samene har eiendomsrett til, særlig i indre Finnmark.⁷ Med loven gikk en bevisst bort fra den urettmessige tesen om "statens umatrikulerte grunn i Finnmark", med formål om å klarlegge opprinnelige eierforhold.

2.3 Metodisk tilnærming – og forskjellen på indre og ytre Finnmark

Guttormgruppen mfl. vil anføre at sakens faktiske forhold så vel som finnmarkslovens bakgrunn, "samiske premisser" og folkerettslige krav, tilsier at eierrettighetene må vurderes kronologisk fra gammel til og frem til vår tid. Denne metoden har vært en riktig tilnærming fra utmarksdomstolen og Finnmarkskommisjonen, og er også en tilnærming en kjenner igjen fra svensk høyesterett så vel som Høyesterett.⁸

Denne saken skiller seg både rettslig og faktisk fra HR-2018-456-P (Nesseby), der Høyesterett gikk mer helhetlig metodisk til verks. I vår sak står vi overfor spørsmål om å anerkjenne eiendomsrettigheter til et område – i indre Finnmark – som urbefolkningen "traditionally occupy" etter ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1 første punktum, og ikke (kun) om å anerkjenne bruksrettigheter etter andre punktum, slik det var i Nesseby-saken.⁹ Både rettslig og faktisk går det et grunnleggende skille mellom indre og ytre Finnmark.¹⁰

Karasjok, som både i dag og historisk er et samisk kjerneområde i indre Finnmark, har ligget avskåret fra omverden sammenlignet med ytre Finnmark. Dette har hatt stor betydning for utmarksbruken, der innslaget av andre grupper og staten reelt sett har vært marginal frem til

⁶ Jf. bl.a. Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 36.

⁷ Se bl.a. Ot.prp. nr. 53 (2002–2003) s. 88.

⁸ Se Rt-2001-769 (Selbu), Rt-2001-1229 (Svartskogen) og HR-2016-2030-A (Stjernøya).

⁹ Jf. HR-2018-456-P avs. 172–174.

¹⁰ Se bl.a. HR-2016-2030-A (Stjernøya) avs. 88.

nyere tid. Forholdene i Karasjok minner slik sett mer om forholdene i bygda Manndalen, som var gjenstand for behandling i Rt-2001-1229 (Svartskogen) enn forholdene i Nesseby-saken og i HR-2016-2030-A (Stjernøya). En annen tilnærming enn en kronologisk vil her gi en klar slagside i favør av FeFo og alt for mye plass og vekt til den historiske uretten mot samene.

2.4 Folkerettens betydning

Guttormgruppen mfl. vil anføre at de folkerettslige kildene må gis betydelig vekt i sakens vurderinger og at de klart taler for at den lokale samiske befolkningen har eiendomsrett.

Finnmarksloven § 3 innebærer en delvis inkorporering av ILO-konvensjon nr. 169, men også utenfor den direkte anvendelsen av lovens bestemmelser vil konvensjonen ha betydning som følge av bestemmelsens andre punktum og presumsjonsprinsippet.¹¹ Særlig to bestemmelser i konvensjonen kan fremheves: Artikkel 8 om at "due regard shall be had to their customs or customary laws" når nasjonal rett anvendes overfor urfolk og artikkel 14 nr. 1 første punktum om at urfolkets eiendomsrett til landområder som de "traditionally occupy" skal anerkjennes.

Artikkel 14 nr. 1 har en gjenopprettende funksjon,¹² og Guttormgruppen mfl. vil anføre at det skal mye til for at statlige disposisjoner kan etablere rett til landområder som den samiske befolkningen "traditionally occupy", og betydelig mer enn slik sakens faktiske forhold ligger an. Statens disposisjoner kom som et urettmessig resultat av fornorskningspolitikken og har i alle tilfeller vært beskjedne i omfang og hatt en offentligrettslig karakter (se pkt. 2.6).

2.5 Samiske premisser, inkl. fornorskningspolitikken, betydning

Det er ubestridt at eiendomsrettsvurderingene skal foretas ut fra tingsrettslige prinsipper anvendt på *samiske premisser* og i tråd med folkeretten. Foruten at dette påvirker metoden, vil det anføres at flere forhold derfor får sentral betydning for vurderingene.

Samenes tradisjonelle måte for å forstå, omtale og markere eiendomsrettigheter må vektlegges, som skiller seg grunnleggende fra klassisk norsk tingrett og eiendomstenkning, tilpasset landbruk og ikke samiske næringer eller landskapet i indre Finnmark. Stikkord er kollektiv forståelse, siida-systemet, faktisk bruk, muntlighet, minnelig/intern tvisteløsning, åndelig tilknytning, stedsnavngivning og markering ved hellige steder; og *ikke* skriftlighet, formalisering, kjøp/salg, offentlige rettstvister og gjerdestolper. Samisk utmarksbruk har historisk ikke blitt tilstrekkelig anerkjent eller respektert av myndighetene, blant annet siden den ikke er like konsentrert eller setter samme spor i terrenget som tradisjonelt landbruk.

Videre må det legges vekt på at samene ikke bare har en muntlig tradisjon, men lenge var tilnærmet analfabeter hva gjaldt norsk språk. Guttormgruppen mfl. vil anføre at den lokale samiske befolkningen ut fra sine forutsetninger nok oppfattet alt staten gjorde som et utslag av "statens høyhetsrett", nærmest uavhengig av eventuelle andre, og diskutabile, realiteter.

På toppen kommer betydningen av fornorskningspolitikken og underdanigheten og frykten den skapte for å motsette seg staten, selv når statens disposisjoner gikk på tvers av egne

¹¹ Se også f.eks. HR-2018-456-P avs. 103.

¹² Se bl.a. HR-2018-456-P avs. 173 om ILO-konvensjon nr. 169. Det samme støttes opp av andre folkerettslige kilder som FNs urfolkserklæring art. 26 og art. 28 og uttalelser fra FNs rasediskrimineringskomité.

eierrettigheter. Vår side vil anføre at den langvarige og omfattende uretten mot samene i form av ulike former for marginalisering, assimilering og diskriminering, er et bakteppe av sentral betydning for saken, herunder eiendomsrettsvurderingene så vel som bevisbyrde: Det er FeFo som må ha bevisbyrden og for eksempel bevise hvorfor en opprinnelig samisk eiendomsrett eventuelt skal ha opphørt.

Videre vil fornorskningspolitikken og fraværet av skriftspråk også ha betydning for bevis- og kildevurderingene i saken generelt. Samisk bruk setter få spor i terrenget og kilder. Kildebildet blir derfor misvisende og skjevt i statens favør. Mange kilder er utarbeidet med statens motiver for øye, og gjerne med annet motiv enn å dokumentere faktiske eierrettigheter. Kilder til helt inn på 1990-tallet har vært feilaktige og farget av fornorskningspolitikken.

2.6 Statens disposisjoner har ikke nevneverdig vekt

Guttormgruppen mfl. vil anføre at staten historisk sett ikke har oppfattet seg som eier av tvisteområdet, og at staten i beste fall har fremstått som en offentlig myndighetsutøver og ikke som noen privatrettslig eier. I all hovedsak har statens disposisjoner dreid seg om offentligrettslige reguleringer av naturressurser, og de få disposisjonene med et noe mer privatrettslig preg, som eiendomsdelinger, har vært mer en formalisering av etablert bruk. Disse har i stor grad også knyttet seg til den lokale samiske befolkningen. Det er ikke slik at staten i noen nevneverdig grad har kommersialisert, solgt eller delt ut land til andre utenfra.

Dokumentasjon fra samtiden støtter opp om at staten ikke har betraktet seg som eier fra gammelt av, og vår side vil anføre at en "papirfrarøvelse" av eiendomsretten til hele Finnmark i en proposisjon fra 1847 ikke rokker ved dette. Proposisjonen kom som et resultat av samtidens assimileringspolitik og et syn på samene som et mindreverdige folk, hvis eier- og andre rettigheter kunne ignoreres. Vår side vil anføre at dette var et illegitimt grunnlag og at staten på ingen måte var i nødvendig god tro for å kunne erverve eiendom. Illegimiteten ble så videreført gjennom og smittet over på senere lovgivning og andre myndighetsdisposisjoner.

Uansett vil det anføres at det er tvilsomt at den samiske befolkningen i Karasjok hadde noe forhold til statens syn. Det tok lang tid før statens holdninger ga seg merkbare eller utad synlige utslag i Karasjok. De lokale rettsoppfatningene om lokalt eierskap har hele tiden vært sterke, og frem til minst 1960-tallet ble ressursbruken i Karasjok i stor grad forvaltet av det lokale fellesskapet, uten statlig innblanding.¹³

Vår side vil videre anføre at et eventuelt grunnlag for statens rettsstiftende disposisjoner må avskjæres senest i 1980, men antagelig tidligere. Uansett står en overfor så urettmessige og uklare disposisjoner, og en så kort tidsperiode, at de ikke kan vektlegges nevneverdig.

I forlengelsen vil Guttormgruppen mfl. anføre at en lære om festnede rettsforhold må ha en svært begrenset plass, om noen, i sakens vurderinger. En bør *generelt* være varsom med å akseptere festnede rettsforhold som eget rettsgrunnlag siden det innebærer en klar fare for den sterkeste rett.¹⁴ Dette gjør seg gjeldende *spesielt* i en sak der samer står mot staten. En slik lære vil reelt kun innebære en videreføring av tesen om "statens umatrikulerte grunn",

¹³ Utmarksdomstolens dom s. 87–88 med videre henvisninger.

¹⁴ Ibid. s. 84 med videre henvisninger til juridisk teori.

som lovgiver ville utviske betydningen av. Videre vil Guttormgruppen mfl. anføre at hensynene bak en lære om festnede rettsforhold om ikke å rippe opp i langvarige forhold på ingen måte gjør seg gjeldende her, og at staten uansett ikke har vært i nødvendig god tro.

2.7 Det lokale kollektive eierskapet har blitt respektert og opprettholdt

Vår side vil anføre at det kollektive eierskapet har blitt opprettholdt lokalt, i tråd med siida-systemet, i hundrevis av år og til tross for fornorskningspolitikken, med blant annet et uformelt lokalt forvaltningsregime og generasjonsoverføring av rettigheter.¹⁵ Siidaen har utøvd eierrettighetene kollektivt, uten at det er noe rettslig krav om et slikt overordnet organ.

Lokale samers bruk har vært dominerende i hele tvisteområdet, herunder siden Karasjok var vanskelig tilgjengelig for tilreisende frem til minst 1960-tallet.¹⁶ Bruk av deler av utmarken fra befolkningen i umiddelbart tilgrensende områder utenfor dagens kommunegrenser påvirker ikke dette. Guttormgruppen mfl. vil anføre at statlig fastsatte kommunegrenser, eller inndelingen av utredningsfelt, ikke kan rokke ved den lokale samiske befolkningens eiendomsrett. Bruk fra reindriftssamer fra andre steder, som har vært helt marginal sammenlignet med den lokale bruken, påvirker heller ikke eiendomsretten.

2.8 Rettighetssubjektet må være den samiske befolkningen

Guttormgruppen mfl. vil anføre at den kollektive eiendomsretten må ligge til den samiske befolkningen i Karasjok, slik den til enhver tid er, og ikke til lokalbefolkningen som helhet. Denne konklusjonen følger både av tingsretten (på samiske premisser) og folkeretten, og er en logisk følge av det faktiske og rettslige grunnlaget for eiendomsretten.

Til forskjell fra vurderingen ellers, behandler utmarksdomstolen spørsmålet om rettighetssubjektet knapt, og konklusjonen harmonerer dårlig med faktumsutlegningen. Det er den samiske befolkningen som har stått for etableringen og bruken som gir grunnlag for en kollektiv eiendomsrett, og også Karasjok Sameforening mfl. sitt krav bygger på den samiske befolkningens bruk og urfolks rettigheter. Det er ikke rettslig grunnlag for at andre grupper, som ikke er del av den samiske befolkningen, skal kunne vinne rettigheter på den samiske bruken og deres eiergrunnlag. Dette forsterkes av at en slik konstruksjon vil innebære et uhjemlet inngrep i den lokale samiske befolkningens eiendomsrettigheter.¹⁷

Tingsrettslig må derfor den riktige vurderingen være at eiendomsretten må legges til den samiske befolkningen i Karasjok, og avgrenses mot dagens ikke-samiske befolkning (ca. 20 %), som er personer som enten selv har kommet eller er etterkommere av personer som har kommet til Karasjok nyere tid, i all hovedsak etter 1945, eller ikke-samiske personer som blir å komme i fremtiden. Vår sides avgrensning er altså *ikke* mot samiske personer i Karasjok med norske, svenske eller kvenske aner – sistnevnte gjerne som følge av den kvenske tilflytningen på 1700-tallet. Av de kvenene som faktisk ble værende, smeltet disse raskt inn i den samiske befolkningen.¹⁸ Følgelig er disse kvenene en del av den samiske befolkningen

¹⁵ Ibid. s. 59–60 og 77.

¹⁶ Ibid. s. 77.

¹⁷ Jf. f.eks. EMK TP 1 artikkel 1.

¹⁸ Se bl.a. utmarksdomstolens dom s. 63 med videre henvisninger, og s. 89.

i Karasjok i dag, og det vil anføres at slike aner ikke kan være til hinder for verken lokal eiendomsrett eller at dagens samiske befolkning er riktig rettighetssubjekt.

Avgrensningen til den lokale samiske befolkningen som rettighetssubjekt er også riktig opp mot Grunnloven og folkeretten. ILO konvensjon nr. 169 omhandler *urfolks* rettigheter, og videre har staten en plikt til å tilrettelegge for og sikre samenes rettigheter,¹⁹ noe som best ivaretas ved at den samiske befolkningen er rettighetshaver fremfor lokalbefolkningen som sådan. Selv om samene i dag er i flertall i Karasjok, er det ingen garanti for at det vil forbli slik – snarere er trenden det motsatte.

Organiseringen av den kollektive eiendomsretten ligger etter Guttormgruppen mfl. sitt syn utenfor rammene for saken og til den lokale samiske befolkningens selvbestemmelsesrett.²⁰

2.9 Kort om prøvingsintensitet

Guttormgruppen mfl. vil anføre at Høyesterett bør være varsomme med å overprøve utmarksdomstolens og Finnmarkskommisjonens bevisvurderinger, så lenge disse fremstår "juridisk forsvarlige".²¹ Bevisomfanget og grundigheten i deres undersøkelser i denne saken spesielt tilsier dette, og det samme gjør lovgiverviljen og demokratihensyn generelt. Konstruksjonen med Finnmarkskommisjonen og en tilhørende spesialdomstol hviler på et helt bevisst og ønsket valg av Stortinget for å sikre eierrettighetsvurderingenes legitimitet.

Vurderingen av rettighetssubjekt står derimot i en annen stilling. Dette er en ren rettslig subsumsjon av sakens alt klarlagte faktum. En slik vurdering står Høyesterett vel så nært som utmarksdomstolen til å foreta. Domstolen har her gjort en rettsanvendelsesfeil ved å konkludere på en måte som ikke støttes av egne faktumsvurderinger. Konklusjonen er ikke juridisk forsvarlig og vanskelig å forene med både Grunnloven og andre menneskerettigheter. Spørsmålet faller dermed i kjernen av Høyesteretts prøvingskompetanse.

3. BEVIS

Guttormgruppen mfl. vil føre bevis fremlagt i saken. Sentralt står bevis som underbygger den lokale samiske befolkningens eierrettigheter historisk samt bevis som viser omfanget og betydningen av fornorskningspolitikken og uretten mot samene for sakens spørsmål.

Fremdriftsplan er i skrivende stund fortsatt under utarbeidelse mellom partene.

* * *

Sluttinnlegget er levert i Aktørportalen.

¹⁹ Jf. bl.a. Grunnloven § 108, SP artikkel 27, jf. artikkel 1 og 2, og ILO konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 2.

²⁰ For ordens skyld nevnes likevel at en løsning kan være at eiendomsretten tilordnes de som til enhver tid er bosatt i Karasjok og innført i Sametingets valgmannstall, jf. sameloven § 2-6.

²¹ Jf. Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 19.

Oslo, 24. januar 2024

(sign.)

Jan Fougner
advokat (H)

(sign.)

Erlend A. Methi
advokat